

Kaunissaari Fagerö

Luontopolku

HELSINGIN KAUPUNGIN liikuntavirasto
HELSINGFORS STADS idrottsverk

Sisältö

1	Virolaisten Kaunissaari.....	5
2	Koiruoho, koin karkottaja.....	8
3	Naapuri, Pirttisaari.....	9
4	Kaunissaaren tuulisaha.....	10
5	Salakuljetusta Sipoon saaristossa.....	11
6	Silakkaa.....	12
7	Söderskärin majakka.....	12
8	Kaupunkilaiset kesänviettäjä.....	13
9	Saarelaiset ja hylkeet.....	14
10	Kaunissaaren metsät ja niityt.....	15
11	1918 – pakomatkalaisia Suomenlahden jäällä.....	16
12	Haahka ja muita merilintuja.....	17
13	Vesiliskoja, sammakoita ja käärmeitä.....	18
14	Nuolihaukka ja sepelkyyhky, naapurukset.....	19
15	Tyrskyrannan kasveja.....	20
16	Metsälintuja: peukaloinen ja pikkusieppo.....	21
17	Muurahaiset ovat naaraita.....	22
18	Sarvipäitä ja repolaisia.....	23
	Lähteet.....	23

Julkaisija
Helsingin kaupungin liikuntavirasto 2010

Jakelu
Liikuntavirasto, puh. (09) 310 8771

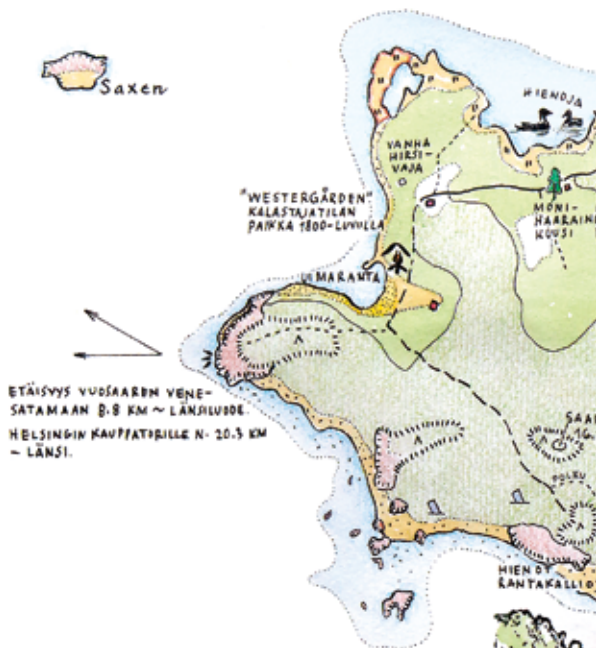
Teksti
Eero Haapanen

Kuvat
Piirroksiset: Timo Vartiainen
Muut kuvat: Eero Haapanen, Timo Vartiainen

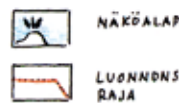
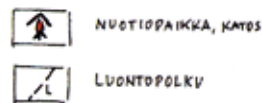
Ulkoasu
Olli Turunen, Tovia Design Oy

Kartta
Timo Vartiainen

Paino | Tryckeri
Delta-Sky Oy, Helsinki 2010

KARTTAMERKIT

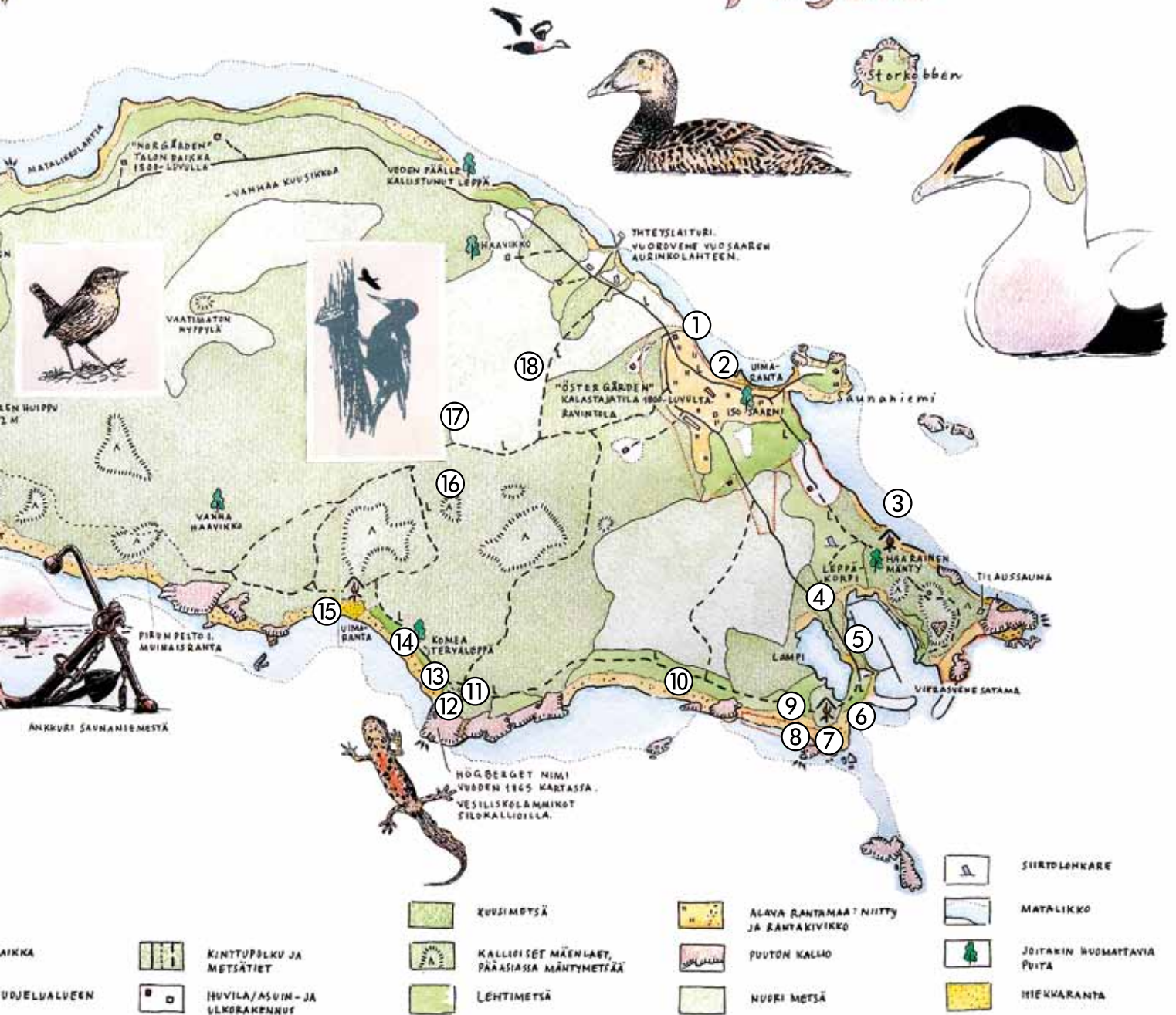
Kaunissaari

MITTAKAAVA
1:4500

Fagerö

Skomakaren

Tervetuloa Kaunissaareen!

Kaunissaaren luontopolku on merkitty maastoon numeroiduin tolpin. Luontopolun voi kiertää niin, että lukee jokaisen tolpan kohdalla tästä vihkosta tekstin, joka vastaa tolpan numeron. Tolpat on sijoitettu niin, että teksti liittyy paikan maisemaan – vaikka itse nuolihaukkaa tai hyljettä ei näkyisi, sen voi ainakin kuvitella.

Tämän luontopolkuvihkon voi tietenkin lukea myös kotona nojatuolissa tai missä tahansa mukavassa paikassa. Vihko on myös luettavissa ja tulostettavissa internetissä osoitteessa www.hel.fi/liikunta.

Luonnon lisäksi luontopolussa kerrotaan paljon saaren historiasta. Kierrosta voisi siis kutsua myös Kaunissaaren luonto- ja historiapoluksi. Saarella asuneet kalastajat elivät elämää, joka on meille kiehtovaa, koska se on niin kaukaista mennyttä aikaa: hylkeenpyyntiä jäällä, kaupankäyntiä yli Suomenlahden, silakankalastusta...

Tämän polkukierroksen tavoitteena on tarjota tietoa ja tarinoita kauniista saaresta. Mukaan on otettu välähdyksiä purjelaiva-ajan haaksirikoista, salakuljetuksesta ja vuoden 1918 sodastakin. Myös muutamista tärkeimmistä naapurisaarista löytyy tietoa.

Kaunissaari on laaja muutenkin kuin sadalta hehtaariltaan maapinta-alaansa. Tämä luontopolkukierros on vain pieni raapaisu saaren kiehtovaan maailmaan. Antoisaa retkeä!

Helsingissä joulukuussa 2009
Eero Haapanen

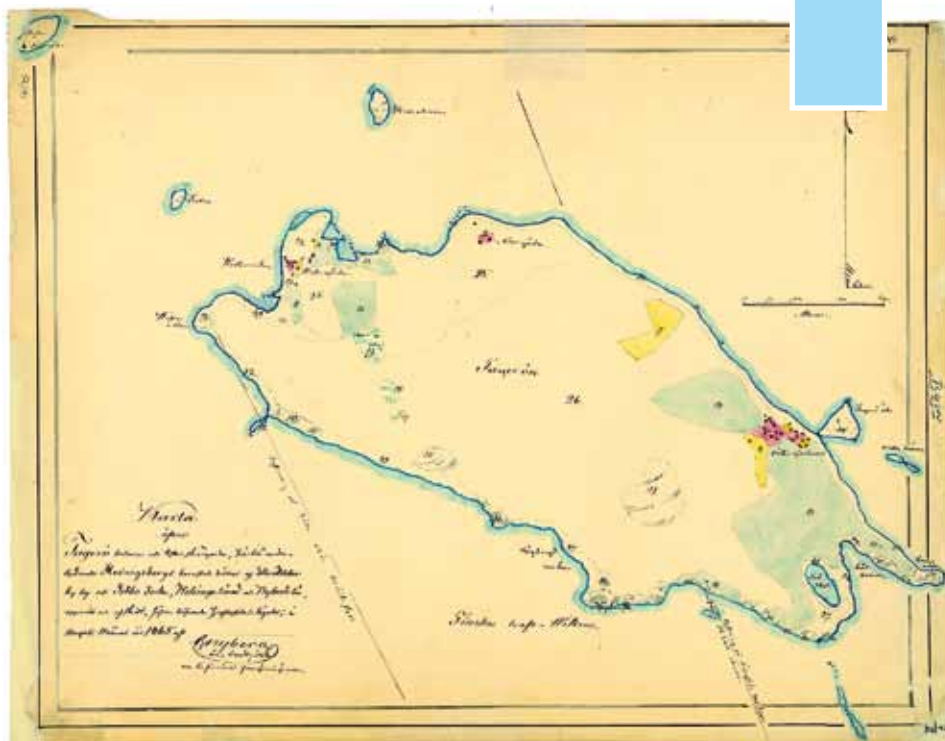

Virolaisten Kaunissaari

Kaunissaaressa asui 1700-luvun jälkipuoliskolla peräti yhdeksän virolaista. Suomenlahden pohjoisrannan kalastajatorppiin hakeutui 1700-luvulla virolaisia miehiä, jotka pakenivat maorjuutta ja armeijan pakko-ottoja. Virolaisia oli myös renkeinä isoissa kartanoissa. Sipoolaiset eivät aina pitäneet virolaistulokkaista, joiden katsottiin ryöstökälvästä, haaskaavan metsää ja syyttävän metsäpalojakin. Talonpojat vetosivat valtiopäiviin, jotta Virosta ja Liivinmaalta tulleita karkulaisia ei suojeltaisi. Tulokkaita yritettiin jäljittää ja palauttaa kotimaahansa, mutta monet osasivat välttää lain kouran. Suomen tultua osaksi Venäjää 1809 pakolaisia suojelleita paikkakuntalaisia ryhdyttiin rankaisemaan määrätietoisesti, ja muutto tyrehtyi väliaikaisesti. Virolaisia asettui kuitenkin Sipoon saaristoon läpi vuosikymmenet, aina viime sotiin asti. Virosta tultiin Sipooseen rengeiksi ja piiokiksi vielä 1920- ja 30-luvulla. Piikominen johti usein avioitumiseen. Kaupankäynti yli lahden oli vilkasta, Suomesta myytiin kalaa, virolaisilta ostettiin viljaa ja perunoita.

Kaunissaarella asui 1800-luvulla Åbergien kalastajasukua, joista ainakin osa oli virolaissyntyisiä.

Saarelaiset olivat Sipoonjoen suulla sijaitsevan Skräddarbyn kartanon torppareita (Joensuun kartano), kunnes kalastaja **Elias Åberg** (1818–1900) osti koko Kaunissaaren omakseen vuonna 1865. Saaressa asui tuolloin kuusi kalastajaperhettä. Kun saari myytiin, maanmittari teki siitä tar-

kan kartan. Saaressa oli isoja perunamaita, koko itäpää oli niittyä. Nykyisen päätaalon kohdalla oli kolme tilaa, kylämäinen rakennusten keskittymä. Saaren koillisosan maanmittari määritteli kaskimaaksi.

Moses Åberg (1847–1916) oli yksi kaunissaarelainen. Hän oli naimisissa virolaisen Marian kanssa. Moses kuului vapaaehtoiseen meripelastusseuraan vuodesta 1888 (Förening till undsättning till sjönöd) ja täällä oli tuon seuran yksi asema. Hän oli lapsenlapsiensa mukaan hyvin tiukka mies. Lapset perkasivat silakoita ja

Kaunissaari 1865.

KANSALLISARKISTO.

Maria ja Moses Åberg.

KUVA OSKAR ÅBERGIN PERIKUNTA.

Fanny Liljebergin vanhemmat, Fredrik (s. 1833) ja Anna Liljeberg, Anna oli syntyjään virolainen.

KUVA OSKAR ÅBERGIN PERIKUNTA.

kutoivat verkkoja. Silakkaveneessä kaksi pikkulasta sousti yhtä airoa, ja lapset soutivat jo kolmivuotiaina.

Kaunissaaresta Moses muutti Eestiluotoon. Hän purki talonsa vuonna 1904, ja pystytti sen Eestiluodon itäosaan, Träsklandetiin, jossa se on edelleen. Isokoisessa talossa toimi kiertokoulu. Yksi Moseksen pojista hukkui vuonna 1911. Myös Moses hukkui vapunpäivänä 1916, 69-vuotiaana. Lesken avuksi tuli Moseksen veli. Hukkuminen koitui hänenkin kohdalokseen veneen kaaduttua saman vuoden uudenvuodenyönä. Sen jälkeen perheen jo avioitunut tytär tuli äitinsä avuksi.

Moseksen poika **Oskar Åberg** (1878–1949) avioitui kalastaja Liljebergin tyttären Fannyn kanssa 1901. Liljebergien perhe oli muuttanut Pirttisaaresta Eestiluotoon vuonna 1894. Lopulta myös Oskar Åberg muutti Eestiluotoon ja rakensi sinne talonsa. Eestiluotoon syntyi aivan läheistä sukua olevien kalastajien kolmen talon yhteisö. Liljebergin talo oli rakennettu karille ajaneen laivan tavarasta. Liljeberg rakensi talonsa taakse kalliolle tähyystornin, josta katseltiin ajopuutavaaraa ja hylkeitä.

Kieltolain aikana Eestiluodon rantavesiä käytettiin pirtun talvivarastointiin. Mereen upotetuille valtaville spriivarastoille ei löytynyt omistajaa, kun viranomaiset joskus löysivät ja takavarikoivat niitä.

Eestiluotolaiset jäivät joitakin kertoja kiinni salakuljetuksesta. Oskar Åberg tuomittiin vain yhden kerran, jo 60-vuotiaana sakkoihin pirtun myymisestä.

Kalastajanvaimo Fanny Åberg kirjoitti vanhoilla päivillään lyhyen elämäkerran. Hän kertoi elämän ulkosaarella olleen nuorelle tytölle toisinaan rasittavaa ja yksitoikkoista, ”puuttui vaihtelua”. Fanny etsi turvaa uskonnosta ja lähetykseurasta.

Edgar Åberg syntyi Eestiluodossa maaliskuussa 1918. Isä Oskar kävi hakemassa kättilön Östersundomista Kamsholmasta potkukelkalla. Matka ei ollut vaaraton, sillä Oskar oli etsitty mies, koska hän toimitti ruokaa saaristossa piilotteleville valkoisille. Punaisilla oli vahteja tarkkailemassa kulkijoita.

Eestiluodossa oli kolme lehmää, jokaisella kalastajaperheellä yksi. Kesäisin haettiin vielä 1930-luvulla veneellä Kaunissaaresta sonni Eestiluodossa käymään, jotta lehmien suku jatkuisi.

Edgar seilasi merimiehenä ja konemestarina maailman valtameret. Näitä luontopolkutekstejä kirjoittaessani (2009) kävin Edgar Åbergin luona kuuntelemassa tarinoita menneistä ajoista. Hänen kerrotaan puhuneen, että heidän sukunsa tulee Viron Käsmusta. Edgar ”Eddi” Åberg asuu Helsingissä vaimonsa kanssa, ja muistaa elämänsä Eestiluodossa tarkasti.

Mooses Åbergin talo Eestiluodossa. Rakennus on siirretty vuonna 1904 Kaunissaaresta Eestiluotoon. Talon salissa toimi kiertokoulu.

KUVA EERO HAAPANEN 2006

Edgar Åberg ja taulu hänen syntymä- ja kotalostaan Eestiluodossa.

KUVA EERO HAAPANEN 2009

Oskar Åberg ja vaimonsa Fanny os. Liljeberg vuonna 1901. Vaimo oli kotoisin viereisestä Pirttisaaresta. Oskar Åberg asui Kaunissaaresta syntymästään 1878 noin vuoteen 1904.

KUVA OSKAR ÅBERGIN PERIKUNTA.

2

Koiruoho, koin karkottaja

Saaren päätalon piha-aukealta löytyy harvinaiseksi käyneitä niittykasveja, joista erikoisin on koiruoho eli mali. Aukea niitty rauhoitettiin vuonna 2003 juuri malin ja sillä viihtyvän harvinaisen malikaapuyökkösen elinympäristönä.

Mali on pujonsukuinen ja hieman pujon näköinen kauniin hopeanharmaa kasvi. Se on vanha arvostettu yrtti- ja rohdoskasvi, jolla on ollut monenlaista käyttöä, esimerkiksi mausteena absintissa. Myös vermutissa se on mauste, ja vermutti on ollut alkujaan matolääke. Matoja häätämään malia on käytetty kahvissakin. Väkevän hajuista kasvia on käytetty myös karkottamaan kirppuja, lutikoita ja jopa rottia. Eestiluodossa malia laitettiin vaatekaappiin karkottamaan koiperhosia. Runsaasti käytettynä mali on vaarallisen myrkyllinen.

Raamatussa koiruoho on katkeran kohtalon ja epäonnen vertauskuva:

Sillä hunajaa tiukkuvat vieraan vaimon huulet, hänen suunsa on öljyä liukkaampi. Mutta lopulta hän on karvas kuin koiruoho, terävä kuin kaksiteräinen miekka. *San 5:3–4.*

Ja tähden nimi oli Koiruoho. Ja kolmas osa vesistä muuttui koiruohoksi, ja paljon ihmisiä kuoli vedestä, koska se oli karvaaksi käynyt. *Joh ilm. 8:11*

Pihapiirin suojeltavia perinnekasveja ovat myös keltamatara ja ketoneilikka. Jälkimmäinen kukkii aniliinin punaisin kukin.

Mali ♦ Malört ♦ Wormwood ♦ *Artemisia absinthium*
Keltamatara ♦ Gulmåra ♦ Lady's Bedstraw ♦ *Galium verum*
Ketoneilikka ♦ Ängsnejlika, backnejlika ♦ Maiden Pink ♦ *Dianthus deltoides*

Naapuri, Pirttisaari

3

Pirttisaari on Kaunissaaren merkittävin lähinaapuri. Sen kalastajajylässä asui 1800-luvulla enimmillään satakunta ihmistä. Saarella oli luotsiasema vuodesta 1842. Kaunissaarelaiset kävivät Pirttisaarella kansakoulua, joka perustettiin vuonna 1891.

Pirttisaarella asui Liljeborgien iso maineikas kalastajasuku. Suku sai alkunsa Haikosta muuttaneesta **Johan Didrik Liljeborgista** (s. 1769). Yksi hänen monista pojistaan oli **Abraham Liljeborg** (1814–1899).

Abraham oli mestariapurjehtija, rannikkopitäjissä tunnettu kilpailija. Kalastajat järjestivät itse kilpailuita, joista kerrottiin sanomalehdissäkin. Taitojaan mies oli harjoittanut matkoilla Viroon. Hän toimi luotsina myrskysäillä, kun muut eivät uskaltaneet lähteä merelle. Sanomalehdessä häntä luonnehdittiin myös ”ensiluokan salakuljettajana.” Abrahamin vaimo Lisa os. Klamaspak oli kotoisin Rammun saarelta Viron länsirannikolta.

Liljeborgin kahdesta pojasta tuli maan kuuluja urheilumiehiä, itseoppineita moniottelijoita. Purjehdus, ammunta, hiihto ja luistelu olivat heidän lajejaan. **Fredrik Liljeborgin** (s. 1858) ura huipentui 1892 Tukholmassa pidettyihin ensimmäisiin pohjoismaisiin hiihtokisoihin. 30 kilometrin osuudella Suomi sai kolmoisvoiton. (Juho Ritola 2 h 23 min 13 s, Juho Rähä 2 h 28 min 12 s, Fredrik Liljeborg 2 h 35 min 16 s). ”Vaikka hän hiihtäessään käytti omatekoisia, painavia ja kömpelönnäköi-

siä suksia, ja vaikka hänen hiihtotapansa ei suinkaan ollut mallikelpoinen, suoritti hän kuitenkin tehtävänsä verrattain lyhyessä ajassa. Fredrik Liljeborg, harvinaisen kestävä ja voimakas kalastaja, herätti myöhemmin luistelijanakin huomiota. Kieltämättä hän on sen ajan etevin, rahvasluokkaan kuuluva suomalainen voimailija, joka innokkaasti harrasti urheilua itse urheilun vuoksi”, luonnehdittiin miestä vuonna 1886, jolloin hän Helsingissä osallistui yhteen ensimmäisistä Suomen hiihtokilpailuista (tuli toiseksi 16 km:n hiihdossa ajalla 1h 21 min 46 s).

Fredrik Liljeborg kirjoitti lehtiin katkauksia metsästyksestä ja hyljeretkistä. Mahdollisuus tehdä kauppaa ja liikkua vesitse pitkiä matkoja erotti saaristolaisia sisämaan maaseutuväestöstä. Sosiaaliset piirit olivat suurempia, virolaisilta saatiin vaikutteita ja vieraita kieliä osattiin, ainakin viroa. Viroon yksinkertaisesti vain purjehdittiin, ja virolaiset olivat saaristolaisille läheisempiä kuin suomenkieliset.

Fredrik Liljeborg.

KUVA SPORTEN

4

Kaunissaaren tuulisaha

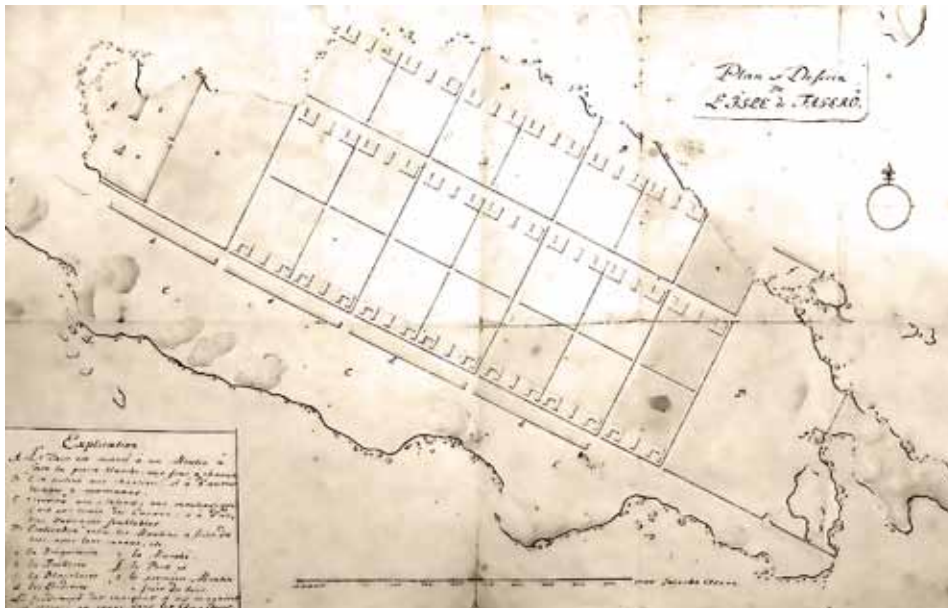
Kaunissaarella toimi tulivoimaa käyttävä saha vuosina 1728–1742. Tämän erikoislaatuisen sahan esikuva, metalliosat ja laitoksen mestari tulivat Hollannista.

Itse sahalla oli töissä alle kymmenen henkeä, perheet mukaan lukien sahan aikana Kaunissaarella asukkaita oli parikymmentä.

Tulivoimalla kyettiin sahaamaan vuodessa noin 5 000 järeää lankkua, paksuudeltaan 10 senttiä. Puutavaraa laivattiin rannalla sijainneelta sahalta aina Tukholmaan, Englantiin ja Hollantiin asti.

Kaunissaaren tukit uitettiin kaukaa Siiponjoen varresta, jossa talonpojat hoitivat metsänkaadon ja uiton. Metsät hupevivat niin, että puunkaatoa piti voimakkaasti rajoittaa.

Sahateollisuus oli 1700-luvulla luvanvaraista, koska viranomaiset pelkäsivät metsien loppuvan. Kaunissaaren saha perustettiin ajan tavan mukaan ilman lupaa. Myös saarelta suoraan tapahtuva ulkomaanvienti oli laitonta, kun vientikaupasta ei maksettu tulleja. Helsingin porvarit valittivatkin vuosikausia Kaunissaaren sahasta, joka kilpaili Vantaanjoen varren lainmukaisemman sahatoimen kanssa. Viimein 1739 kuningas määräsi, että kauppa on käytävä Helsingin sataman kautta, tulit maksaen. Sahan toiminta kävi kannattamattomaksi. Sahan olemassaolo päättyi lopullisesti pikkuvihan aikana, kun venäläiset tuhosivat Kaunissaaren rakennukset ja veivät lankut Tallinnaan vuonna 1742. Myös myrskyt olivat koetelleet rannalla ollutta laitosta.

Kaunissaarta kaavailtiin teollisuuskeskukseksi 1700-luvun alussa.

KUVA HELSINGIN YLIOPISTON KIRJASTO

Salakuljetusta Sipoon saaristossa

Läpi vuosisatojen salakuljetus oli ulkosaarien yksi elinkeino. Se ei todellakaan kuulunut vain kieltolaki-aikaan, ja saaristolaiset kuljettivat yli Suomenlahden paljon muutakin kuin spriiitä.

Kaunissaarella oli 1800-luvulla maine salakuljettajien pesäpaikkana, ja tullimiehet tekivätkin toisinaan isoja löytöjä. Kaunissaaren metsästä tulli otti marraskuussa 1842 yli 1 000 litraa spriiitä, jolle ei löytynyt omistajaa. Huhtikuussa 1844 tullimiehet takavarikoivat jäältä saaren rannasta kaksi hevosta ajopeleineen, kahdessa reessä oli melkein kolmesataa litraa viljapirtua. Syyskuussa 1845 Kaunissaaresta löytyi 1 700 litraa spriiitä. Aineen omistajat jäivät tuntemattomiksi, ja näiden takavarikoitujen lastien omistajaa kuulutettiin Suomen virallisessa lehdessä.

Näistä ajoista kirjoitti myöhemmin kansatieteilijä K. M. Melander. "Aikaisemmin asui Sipoon Fageröllä useita virolaisia, joista tuossa pitäjässä ajoittaisin nuoruudessaan asunut isävainajani usein kertoi. Nämä virolaiset olivat kuuluisia salakuljettajia, ja muuan heistä, Fagerön Kustaa, oli koko ympäristössä tullut laajalti tunnetuksi rohkeudestaan salakuljetusmatkoillaan. Kun hän ja hänen ammattitoverinsa pursillaan lähenivät Viron rannikkoa, tähystivät he, oliko näkyvissä rantaa pitkin ratsastavaa tullivartijaa. Jos sellainen nähtiin ja oltiin pyssynkantaman päässä hänestä, ammuttiin hänet kohta. Sen jälkeen laskettiin rantaan ja saatettiin tuo-

dut tavarat nopeasti piilopaikkoihin. Tällaisista tullivartijain murhista kerrottiin Kustaan usein istuneen tunnustuksella "punaisessa tornissa" Tallinnassa, mutta kun hän ei mitään tunnustanut ja todistajia puuttui, hän pääsi aina jonkin ajan kuluttua vapaaksi."

Naapuriin, Pirttisaarelle, perustettiin tulliasema vuonna 1842. Tullin käyttöön rakennettiin korkea tähystystorni, josta voitiin seurata meriliikennettä.

Pirttisaarelainen Abraham Liljeberg muisteli ystävilleen erästä matkaa, jolloin hän purjehti Virosta väkiviinalastissa pahimmassa myrskyssä, mihin eli elämässään joutunut. Kotona odotti vastasyntynyt poika, jonka Abraham uskoi jäävän nyt isättömäksi. Myrskyn silmässä mies vannoi lopettavansa salakuljetuksen, jos selviää kotiin hengissä. Niin kävi ja hän lopetti, niin kuin hänen virolainen vaimonsa oli jo pitkään vaatinut.

Näin hyvin eivät kaikki matkat päättyneet. Lokakuun viimeisenä päivänä vuonna 1855 lähtivät Pirttisaaren kolme tullimiestä Söderskärille tarkastamaan alusta, jonka arveltiin tuovan Virosta salakuljetuspirtua. Pirttisaaren asukkaat kuuluivat illansuussa avunhuutoja ja laukauksia. Tullimiesten vene löytyi ajalehtimasta, siinä oli verta ja tappelun jälkiä. Koko tulliaseman miehistö oli saanut surmansa.

Huhut kiertelivät, teosta vangittiin lopulta kaksi kalastajaveljestä Simsalöstä

sekä eräs virolainen. Virolainen oli paennut sotaväenottoja, esiintyi väärennyillä kastetodistuksella ja eli salakuljetuksella. Tämän joukon oli määrä luovuttaa viinalasti Söderskärillä jatkokuljetukseen. Tullimiehet kuitenkin tulivat väliin, ja kahakan jälkeen onnistuivat takavarikoimaan tavaran. Palatessaan Pirttisaaren tullin vene juuttui kiinni karille, jolloin salakuljettajat hyökkäsivät ja heittivät tullin miehet mereen.

Tulliasema menetti koko henkilökuntansa, kolme perhettä jäi ilman elättäjää. Tämän jälkeen miehistön määrä nostettiin neljään, joista yhden oli aina jätävä asemalle.

Pirttisaarella kerrottiin erilaisia tarinoita tästä murhatapauksesta. Oli esimerkiksi nähty halkoja hakkaamassa kadonnut tullimies, joka haihtui kummituksena ilmaan, kun miestä lähestyi.

5

6

Silakkaa

Silakka on Itämeren kalastuksen tärkein kala, ja on ollut sitä vuosisatoja. Suolasilakalla on maksettu veroja kuninkaalle ja käyty kauppaa virolaisten kanssa.

Sipoon ulkosaarien asuttamiselle oli syynä juuri silakanpyynti. 1700-luvulla Kaunissaaren rantojen mainittiin olevan hyviä silakan kalastukseen. Kaunissaaresa saarnaamassa käyneille papeille maksettiin palkkio silakoissa, ja saarvoja kutsuttiin sen vuoksi silakkasaarvoiksi. Silakka on vaikuttanut jopa rannikkoväestön terveystilaan. Saariston ihmiset kasvoivat aina saatavissa olevan veden viljan avulla kookkaammiksi kuin muu väestö.

Tärkein silakan pyyntimenetelmä oli aikoinaan nuottaus rannalta, nuotta-apajalta, jossa pohja tiedettiin riittävän sile-

äksi. Nuotta oli helpointa vetää sopivalle rantakalliolle, jossa kalat ja pyydykset selvitettiin. Nuottakuntaa johti nuottakuningas, vetoon tarvittiin useampi mies. Myöhemmin nuottaa vedettiin myös veneestä ja jäältä. Silakkaa pyydettiin myös verkoilla. Suuret silakkarysät tulivat rannikollemme 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Silakan troolipyynti alkoi 1950-luvulla. Eestiluodossa asunut Erik Liljeberg oli yksi ensimmäisiä suomalaisia troolarinomistajia.

Merkittäviä sipoolaisia silakkankalastajia olivat Winbergit Kamsholmasta. Silakkaa kalastettiin aina 1990-luvulle silakkarysilä Sipoon saaristossa, ja Kaunissaarenkin etelärannalla. Nyt silakkarysät ovat kokonaan mennyttä aikaa, troolaus on ainoa kalastusmuoto.

Silakka ❖ Ströming ❖ Herring ❖
Baltic herring ❖ *Clupea harengus membras*

7

Söderskärin ma

Söderskärin majakan toiminta alkoi syyskuussa 1862. Viidentoista meripeninkulman päähän näkyvä valo syttyi viideksi sekunniksi 90 sekunnin välein. Majakan sytyminen oli suuri tapahtuma paikkakunnalla. Pirttisaaren kalastajat pelkäsivät kalaparvien säikkyvän majakkaa ja katoavan seudulta. Niin ei käynyt. Majakka ja saarella palvellut luotsiasema tarjosivat työtä seudun kalastajasuvuille, jotka olivat jo harjoittaneet luotsausta vaarallisen kivisillä vesillä. Luotsimaja Söderskärille oli rakennettu jo 1839.

Vuonna 1957 majakka automatisoitiin. Luotsiasema lakkautettiin 1961. Nykyään majakka on yksityisessä omistuksessa elämysmatkailukohteena.

Kaunissaarelaiset amerikkalaisia pelastamassa

Sipoon edustan vaarallisilla vesillä tapahtui purjelaiva-aikoina paljon onnettomuuksia. Yksi paha haaksirikko tapahtui vain pari viikkoa Söderskärin majakan sytyttämisen jälkeen. Amerikkalainen alus "Emperor" oli viemässä 700 tonnin tiikkipuulastia Kronstadtin Venä-

8

jakka

jän laivastolle. Alus ajoi karille ja juuttui kiinni Kallbådagrundilla Söderskärin edustalla. Miehistö jäi laivalle odottamaan, kun laivan omistaja lähti Pietariin pyytämään apua Yhdysvaltojen konsulaatista. Uutinen laivan karilleajosta varmasti levisi paikkakunnan saaristossa nopeasti, ja myös Kaunissaarella oltiin valmiina toimintaan. Lokakuun alussa yltyi myrsky. Kaunissaaren Elias Åberg kävi hakemassa veneellään 10 amerikkalaista turvaan Söderskärille. Laiva hajosi myrskyssä ja koko lasti jäi ajelehtimaan aalloille. Oman henkensä vaarantanut Åberg sai ”Yhdys-waltakuntain” hallitukselta hengenpelastusmitalin ja rahapalkkion. Sanomalehti luonnehti kalastaja Åbergia mainesanoilla ”riivakaksi ja uskomattomaksi ja määrätietoiseksi.”

Voimme vain kuvitella, kuinka monta sanaa englantia kalastaja Åberg oppi tuolla hengenpelastusmatkallaan.

Tämä hengenpelastusmitali ei jäänyt kaunissaarelaisten ainoaksi.

Ulkosaarien asukkaille oli haaksirikoisista myös arvaamatonta hyötyä. He keräsivät merenajoa, ja käyttivät puutavaraa talojensa rakentamiseen.

Kaupunkilaiset saarella

Kesälomailu Sipoon saaristossa kuten muullakin alkoi, kun kalastajat vuokrasivat asumuksiaan hukkaiden käyttöön. Åbergitkin ilmoittivat sanomalehdessä vuonna 1905 vuokraavansa taloaan Kaunissaarella. Useat taidemaalarit viettivät kesää Sipoon saaristossa, ja tekivät sen luonnonkauneutta tunnetuksi. Louis Sparre maalasi vuosisadan alussa Söderskärin ja Eestiluodon maisemia, ja piti ateljeetaan majakanvartijoiden vassissa. Maalari Johannes Gebhardin tiedetään viettäneen kesä Kaunissaarella. Huvila-asutus levittäytyi Sipooseen höyrylavayhteyksien vauhdittamana 1900-luvun alkupuoliskolla. Åbergien jälkeen Kaunissaaren omistanut kalastaja Jonasson ei pilkk-

konut maaomaisuuttaan huvilatonteiksi, vaan rakennutti huviloita vuokrattavaksi 1930-luvulta alkaen. Nuo kymmenen huvilaa ovat vieläkin paikoillaan, muun muassa kalastuskerhojen käytössä.

Kaupunki osti saaren rakennuksineen kaikkineen vuonna 1959. Suomenkielinen nimi Kaunissaari tuli viralliseksi vasta 1960-luvulla. Kaunissaaresta tuli nopeasti monen helsinkiläisten rakkain kesäsaari. 1960-luvun alussa saarella mainitaan olleen samanaikaisesti 1 500 telttailijaa. Helsingin omistuksen aikana saareen on rakennettu kaksi saunaa, nuotiokatokset ja huoltorakennuksia. Vuonna 2009 saareen vedettiin vesijohto. Vuosittain saarella käy noin 17 000 vierailijaa.

9

Saarelaiset ja hylkeet

Sata vuotta sitten Itämeressä arvioitiin olevan norppia ja harmaahylkeitä 100 000 kumpiakkin. Nykyiset hyljekannat ovat vain rippeet niistä. Tehokkaat tuliaseet, tapporahajärjestelmä sekä ympäristömyrkyt romahduttivat Itämeren hyljekannat. Harmaahyljekannat ovat lähteneet uuteen nousuun, mutta norppa on Suomenlahdella perin harvalukuinen.

Ennen muinoin hylje oli ulkosaarelaisille eläin, josta saatiin monenlaisia hyödykkeitä. Väkevän makuista hylkeenlihaa keitettiin maidossa ja syötiin, rasvaa käytettiin veneiden suojaamiseen, nahasta tehtiin saappaita. Hylkeenpyyntiin lähdettiin helmi–huhtikuussa. Silloin hylkeet kokoontuivat synnyttämään Suomenlahden keskelle ajojävyöhykkeeseen. Matkaa tehtiin työntämällä jäätä pitkin kalastajavene, jolla voitiin ylittää avovesialueita. Venettä käytettiin nukkumiseen ja tukikohtana. Leiripaikkoina käytettiin

myös ulkosaarille rakennettuja kalamaajoja ja Söderskärin majakkaa.

Pirttisaarelaisen Abraham Liljebergin (1814–1899) sanottiin elämänsä aikana ampuneen yli tuhat hyljettä. Hänen poikansa Fredrik kirjoitti hyljematkoista yksityiskohtaisia kuvauksia urheilu- ja metsästyslehteen Sporteniin jo 1880-luvulla. Keivään 1885 aikana kolmen miehen pyyntijoukko sai saaliiksi 75 hyljettä, keväällä 1883 puolestaan 41 hyljettä. Hyljematkat ulottuivat Viron rannikolle ja Suursaaren vesille asti. Matkat olivat uhkapeliä sää- ja jääolojen kanssa. Myrsky saattoi möyhentää jääkentät, joille oltiin leiriäytytty. Kotiinpaluu lykääntyi joskus päiväkausia ajojävyöhykkeisiin juuttumisen takia. Myrskystä selviytyminen saattoi vaatia, että saalis oli pakko heittää takaisin mereen. Hyljematkoista kertyi kerrottavaa, niitä muisteltiin ja niiden juttuja kuunneltiin aikoinaan innokkaasti.

Oskar Åbergin vaimo kirjoitti erästä tapauksesta:

”Min man, min bror och en dräng voro ute på sälfångst våren 1915. De sökte sig nattkvarter i lä av östra Kallbodan, på vars grund isen tornat upp en väldig bank, och bäddade åt sig i båten som vanligt. Kamraterna somnade, men maken rökte ännu sin pipa tom, medan han begrundade den röda solnedgången – han var ej rätt nöjd med dess färg. Så slumrade han till och drömde att hans bror – drunknad 1911 – kom till honom och sade: ”Nu kommer du väl mig”. Han vaknade – det blåste hårt. Ropade: ”Opp med er, kvickt”. De hunno ej vänta på drängen, som fumlade med sina stövlar, uton drogo på tvåmanhand båten längre bort från isbanken, som minuten efteråt rasade och säkerligen skulle ha begravt dem helt och hållet, om ej drömmen varit.”

(Fanny Åberg, *En livsväg*, 1947)

Harmaahylje ❖ Gråsjäl ❖ Grey seal ❖ *Halichoerus grypus*
Norppa ❖ Vikare ❖ Ringed seal ❖ *Pusa hispida*

Kaunissaaren metsät ja niityt

10

Alavan Kaunissaaren valtapuu on kuusi. Vanhimmat kuusikot ovat 120-vuotiaita ja läpimitaltaan tyvestä noin 0,5 m. Kuivia kalliomäntykantaita Kaunissaassa on vain muutamilla nyppylöillä.

Aikoinaan Kaunissaaren metsiä on laidunnettu voimakkaasti. Alava Kaunissaari on ollut erikoisen edullinen paikka karjalle, jo 1500-luvulle Viikin kuninkaankartano laivasi tänne karjaa ja hevosia kesälaitumille. Saassa oli lehmii ja laajoja niittyjä aina 1950-luvulle asti. Vuoden 1932 ja 1865 kartoissa koko saaren itäpää on niittyä. Niittyjä ja viljelyksiä on ollut jopa viidennes saaren pinta-alasta.

Vuoden 1865 kartassa laajat alueet saaren metsistä on merkitty kasketuiksi, nuorta puustoa kasvaviksi. Sellaisissa metsissä on ollut karjankin hyvä laiduntaa. Vanhankaikaisessa maataloudessa karja kulki metsälaitumilla, niityt olivat aidattuja ja niityille karja päästettiin laiduntamaan vasta sydänkesällä, kun heinä oli korjattu. Ulkosaarien kalastajat pitivät yksittäisiä lehmii kaikkialla Sipoon saaristossa. Lehmä oli 1900-luvun alussa jopa Söderskärin majakalla, joka on aivan paljas kallioluoto. Heinää oli tuotava näille lehmille muualta, myös kesällä. Suuri Kaunissaari laajoine niittyineen on sitä vastoin ollut rehun puolesta omavarainen, ja siinä suh-

teessa tämä saari on ollut erikoisen edullisessa asemassa naapureihinsa nähden. Kaunissaassa oli varaa pitää jopa sonnia 1930-luvulla, ja sonnia kuljetettiin veneellä astutusmatkoilla Eestiluodossa asti.

Vanhat niityt ja viljelykset ovat Kaunissaassa metsittyneet. Tervalepät, haavat ja koivut kasvavat vanhoilla hakamailla. Karjankellon kilkatuksen voi enää vain kuvitella.

Kaunissaari 1930-luvulla.

11

1918 – pakomatkalaisia Suomenlahden jäällä

Sisällissotaa käytiin myös ulkosaariston jäällä helmi–maaliskuussa 1918. Sodan alussa punaiseen Etelä-Suomeen jääneet valkoiset koettivat yhdistyä, ja aseellisia kahakoita käytiin muun muassa Pellingissä. Helmikuussa useita satoja valkoisia peräntyi Helsingistä, Porvoosta ja Pellingistä saaristoon. Valkokaartilaiset piiloutuivat Pirttisaareen, jossa kalastajat suojelivat heitä. Punaiset löysivät piilopaikan muutamassa viikossa. Piilottelijat saivat onnekseen tiedon tulevasta hyökkäyksestä muutamia tunteja etukäteen, ja ehtivät lähteä pakomatkalke jäätä pitkin. Ammuksia vastarinnan tekemiseen valkoisilla ei enää juuri ollut, ja he tekivät päätöksen hajaantumisesta. Osa pakeni kauemaksi saaristoon, osa yritti kotipaikoilleen Helsinkiin ja muualle. Söderskärillä valkoiset piiloutuivat ahtojääröyksiöiden taakse, kun punakaartilaiset tutkivat majakka-saaren. Kalastajat majoittivat heitä talois-saan, päiväsaikaan valkokaartilaiset menivät ulkosalle piiloon ja vartioon. Valkoisia jäi ulkoluotojen kalamajoihin. Osa saaristoon jääneistä valkoisista vaelsi lopulta jään yli Viroon. Jotkut kulkivat jäämatkan Suursaaren kautta kiertäen, osa joukoista meni suurempaan.

Sodan jälkeen Kaunissaaren ja muun Sipoon kalastajia kiitettiin valkoisten auttamisesta. Kalastajat eivät pitäneet punakaartilaisista. Sisällissodan aikana kalastajien asenne ärsytti punaisia:

”Från Sibbo meddelas: Fiskarbefolkningen i Sibbo är i grund och botten socialistisk, men då den lever så avskild från andra arbetsläger och ständigt är under inflytande av de borgerliga elementen, så är det icke att förvana sig över att den har röstat på sina egna förtryckare. Sibbobornas tur att vakna ur sömnen skall väl också komma.”

Arbetarnas Notisblad 15.2.1918

Kalastajien ajatuksia kuvasi eestiluotolainen Klarissa Liljeberg:

Om något ord har dålig klang i skärgårdsbefolkningens öron så är det ordet: kommunist. Här på våra klintar fingo öborna bevis på kommunisternas broderlighet, och delningsförmåga redan under upprorsvintern, då dessa herrar kommit hit och tömt alla huspå allt som tagas kunde och penningssbörsar plockats ut t. o.m. från öbornas fickor. Likväl har knappast en enda av dessa fanatiska kommunister behövt arbeta hälften så mycket i sitt liv för dagliga bröd som en uthavs-fiskare får arbeta. Någon annan yrkesarbetare behöver ej numera stå i redet 15–18 timmar i dygnet, än uthavs-fiskaren, om han vill leva.

Nyland 3.7.1930

Haahka ja muita merilintuja

12

Sinisimpukkaa syövä haahka on aito merilintu. Haahkakoiraat mouruavat pesimärannoilla toukokuulle. Sitten ne muuttavat ulkomerelle, jossa viettävät kesänsä lentokyvyyttöminä sulkasatonsa ajan. Haahkakoiraista ei kesäkuukausina näe. Samaan tapaan myös isokoskelokoiraat katoavat ulkomerelle kesäksi.

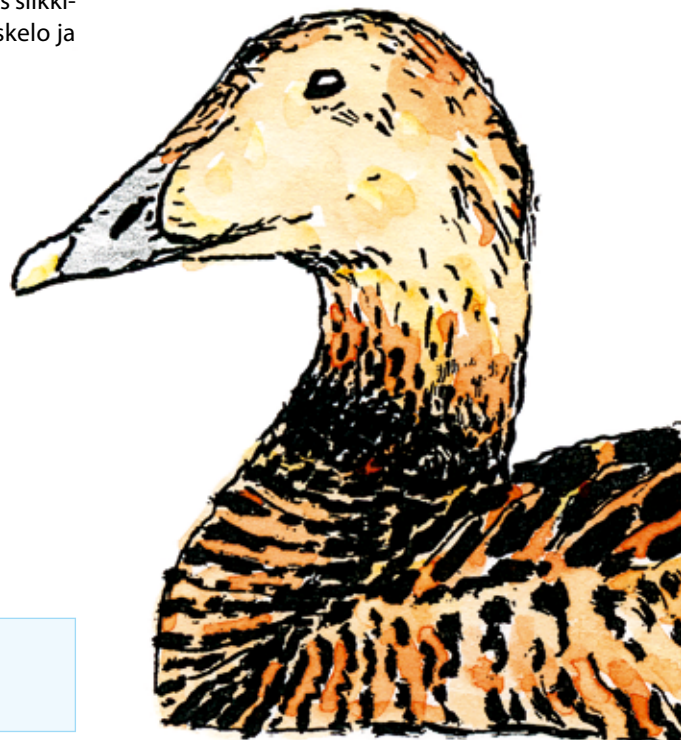
Niin haahkat kuin isokoskelot ovat ulkosaariston aikaisimpia pesijöitä, jotka munivat varhain huhtikuussa ja ensimmäiset uittavat poikasiaan jo toukokuussa. Näiden kummankin lajin isot munat ovat aikoinaan olleet kaivattua ravintoa saaristolaisten kevätaikaiseen niukkaan ruokapöytään.

Haahkan pesimisessä erikoisimpia piirteitä on, että naaras ei koko kuukauden kestävän haudonnan aikana syö, ja haudonnan aikana se menettää painostaan noin puolet. Haahkopoikueet liittyvät yhteen, muodostaen lastentarhoja. Puolustautuminen poikasia saalistavia merilokkeja vastaan on emojen joukkovoimalla tehokkaampaa.

Haahkasta on tullut 1900-luvun alkupuoliskolla vallinneen liikametsästyksen loputtua Itämeren yleisin merilintu.

Söderskärin saaristossa on parhaimmillaan pesinyt muutamia tuhansia haahkapareja. Siellä toimineella Riista- ja kalatalouden tutkimusasemalla on tehty seikkaperäistä haahkan pesimäbiologian tutkimusta.

Haahkopoikueille Kaunissaaren matalat rannat ovat hyviä sukeltelupaikkoja, mutta haahkat pesivät mieluummin lähistön pikkuluodoilla, joilla on vähemmän nelijalkaisia petoja. Näillä rannoilla pesiviin vesilintuihin kuuluu myös silkkiuikku, sinisorsa, telkkä, tukkakoskelo ja kyhmyjoutsen.

Haahka ❖ Ejder ❖ Eider ❖ *Somateria mollissima*
Isokoskelo ❖ Storskrake ❖ Goosander ❖ *Mergus merganser*

13

Vesiliskoja, sammakoita ja käärmeitä

Vesiliskon näkeminen on varminta saariston kalliolammikoissa. Toukokuussa vesiplotteihin kokoontuu kirkasvärisiä kutuasuisia koiraita naaraita houkuttelemaan. Kutu tapahtuu veden alla. Heinäkuussa kirkasvetisissä lätäköissä voi nähdä joukolla vesiliskon toukkia. Lähelle tarkentavalla kiikarilla noita otuksia huomaa helpoimmin. Vesilisko kuuluu pyrstösammakoihin. Toisin kuin sammakot, aikuiset vesiliskot jäävät elämään vesielämää kudun jälkeen lammikoihin, joissa niitä näkee vielä sydänkesällä.

Rannoilla luikertavan ja uivan rantakäärmeen ruokaa ovat pikkukalat, nuijapäät ja aikuiset sammakot. Rantakäärme munii munansa rannalla mätäneviin rakolevävalleihin. Kyykäärmettä on Sipoon saaristossa paikoin runsaasti, mutta Kaunissaaressa sitä ei nykyään tavata. Käärmeitä oli Kaunissaaressa aikoinaan sata-määrin, mutta niitä hävitettiin, ja niiden nahkoilla mainitaan tapetoidun jopa yhden saaren verannan. "Ormar är förstås ett pågoris, men eftersom vakterna dödade 200 i fjol och över 100 i år så börjar de försvinna." *Nya Pressen 2.7.1960*

Kaunissaaresta Eestiluotoon muuttanut Moses Åberg asettui oikeaan käärmepe-sään muutettuaan Eestiluotoon – kerrotaan hänen ennätöksensä olleen 16 kyytä matkalla venerannasta talolle (ja matka ei ollut pitkä). Eestiluotoon hankittiin siilejä, ja kyyt hävisivät vähitellen kokonaan. Siili levisi Suomeen 1800-luvun loppupuolella Viron rannikolta ihmisten avustuksella. Pirttisaareen kerrotaan siilejä tuodun 1912 Virosta. Siilin kotiutuminen Suomeen on yksi vähemmän tunnettu seuraus vanhoista yhteyksistä Suomenlahden yli.

Vesilisko ❖ Mindre vattenödla ❖ Smooth newt ❖ *Driturus vulgaris*
Rantakäärme ❖ Vanlig snok ❖ Grass snake ❖ *Natrix natrix*
Kyy ❖ Huggorm ❖ Viper ❖ *Vipera berus*

Nuolihaukka ja sepelkyyhky, naapurukset

14

Ulkosaariston yleisin petolintu on sukkulamainen, sulavaliikkeinen nuolihaukka. Se pesii Kaunissaarissa säännöllisesti, ja löytyy pesivänä lukuksilta Helsingin ja Sipoon metsäsaarilta. Nuolihaukka pitää avarista näkymistä, korkeakasvuisesta metsästä. Se munii vanhaan korpin risulinnaan tai variksenpesään, omaa pesää se ei rakenna.

Nuolihaukka saalistaa sudenkorentoja ja pikkulintuja, ainoana petolintuna se saa kiinni mestarilentäjä tervapääskynkin. Laji on myöhäinen pesijä, poikaset ovat pesässä usein vielä elokuun alussa. Poikasia sillä on korkeintaan kolme. Poikasten iskevähä kimitys ”kjee kjee kjee” raikaa puiden latvoissa, ja lentoharjoitusten aikaan pesäpaikalla on hyvin äänekästä.

Nuolihaukka hakeutuu saariin pesimään, koska saarilla kanahaukka ja näätä eivät uhkaa, ja pesäpaikan vartiointi on helpompaa. Nuolihaukan pesän läheisyys puolestaan antaa turvallisuutta sepelkyyhkyille, joka hakeutuu hyvin usein saariin pesimään nuolihaukan lähimmäksi naapuriksi. Nuolihaukka karkottaa kiivaasti pesänsä läheltä varikset

ja muut munarosvot – siten myös sepelkyyhky saa suojaa nuolihaukan lähellä. Sepelkyyhky kumea kujerrus kaikaa Kaunissaaren kuusikosta pöllömaisesti. Hyväntä lentäjänä kyyhky voi käydä hake-massa ruokaa mantereen pelloilta. Loppukeällä sepelkyyhky käy mustikassa Kaunissaaren metsissä.

Nuolihaukka ♦ Lärkfalk ♦ Hobby ♦ *Falco subbuteo*
Sepelkyyhky ♦ Ringduva ♦ Wood pigeon ♦ *Columba palumbus*

15

Tyrskyrannan kasveja

Meren alavia hiekkarantoja kattaa paikoitellen tiivis, matala, viehättävä kasvimatto. Se on suola-arho, jonka lehtien möyheys ja kiiltävyys tuo mieleen maksaruohon. Suola-arho kestää suolaveteen ja hiekkaankin hautautumista. Sillä ei ole hätää, kunhan itse kasvupaikka pysyy avoimena, puhtaana muista kasveista. Se levittäytyy juurakkonsa avulla, jonka silmuista nousee ilmaversoja. Yksi kasvusto voi siis olla yhtä ainoaa yksilöä.

Vielä rohkeammin meren tyrskyjen kasveltavana kasvaa suolasolmukki, joka sinittelee meren huuhtomilla kareillakin.

Se tulee toimeen meren kanssa, mutta on heikko kilpailemaan muiden kasvien keskellä.

Merinätkelmä on kolmas tältä hiekkarannalta tavattava aito merikasvi. Tuo hernekasvin kaltainen kasvaa vähän edellisiä ylempänä somerikoilla ja paikoilla, joissa on jo muutakin kasvillisuutta.

Kaunissaaren niittyrannoilla kasvaa myös harvinainen komea kenttäorakko. Sillä on Suomessa vain kymmenen tunnettua kasvupaikkaa Sipoosta Kirkkonummelle. Laji ja sen kasvupaikat ovat rauhoitettua.

Suola-arho ❖ Saltarv ❖ Sea Sandwort ❖ *Honckenya peeploides*
Suolasolmukki ❖ Saltnarv ❖ Lesser Sand-spurrey ❖ *Spergularia salina*
Merinätkelmä ❖ Strandvial ❖ Sea Pea ❖ *Lathyrus japonicus*
Kenttäorakko ❖ Stallört ❖ Rest-harrow ❖ *Ononis arvensis*

Metsälintuja: peukaloinen ja pikkusieppo

16

Kuusikoiden siimeksessä piilottelee varovainen pikkusieppo, joka on Kaunissaarella säännöllinen pesijä. Harvinainen pikkusieppo on linnustossamme yksi selvimpiä luonnontilaisen metsän eläjiä. Se tekee pesänsä lahopuun puoliavoimeen onteloon. Tuulenskaadoista, soistuneista painanteista ja pystyyn nousseista juurakoista pitää myös pieni peukaloinen. Peukaloiskoiraan laulu on pontevaa muutamien säkättävien teemojen vaihtelevaa virtaa.

Puukiipijä on hiirimäinen, pieni lintu. Sekin on luonnontilaisen metsän suosija, jossa se löytää pesäpaikakseen myrskyn silpoman kuusenkanon.

Kaunissaaren kuusikoissa pesivät myös laulurastas, hippäinen ja rautiainen.

Pikkusieppo ❖ Liten flugsnappare ❖ Red-breasted flycatcher ❖ *Ficedula parva*
Peukaloinen ❖ Gärdsmyg ❖ Wren ❖ *Troglodytes troglodytes*
Puukiipijä ❖ Trädkrypare ❖ Treecreeper ❖ *Certhia familiaris*

17

Muurahaiset ovat naaraita

Kaunissaaren keskeltä muurahaiset ovat löytäneet sopivan aurinkoisen metsämäen. Muurahaispesä voi olla satakin vuotta vanha. Muurahaispesän kuningattaret elävät syvällä pesän kammioissa. Yksittäinen kuningatar voi olla parikymmentä vuotta vanha, ja se munii kesäkaudella työläisten hoidettavaksi jopa satoja munia päivässä. Aivan merkilistä on, että nuo munat on hedelmöitetty yhden ainoan parittelun avulla, joka on tehty sen elämän ensimmäisenä kesänä.

Kuningattaret tulevat ulos kammioistaan vain ensimmäisinä kevätaurinkopäivinä keon pinnalle. Sitten ne alkavat munia, ja jo kesän alussa voidaan nähdä siivekkäitä uusia kuningattaria ja siivekkäitä kuhnureita, koirasyksilöitä. Kuhnurin ainoa tehtävä on lentää kuningatta-

ren kanssa pois pesältä ja hedelmöittää se. Sitten se kuolee.

Uudet kuningattaret palaavat useimmiten vanhaan pesäänsä, ja alkavat munia. Yhdessä keossa voi olla kymmeniä kuningattaria. Lähekkäin olevat keot kuuluvat samaan yhdyskuntaan (niin kuin tässä männikkömäellä). Työläismuurahaiset, jotka ovat surkastuneita naaraita, huolehtivat ravinnonhankinnan. Yhdessä pesässä niitä voi olla puoli miljoonaa.

Joskus harvoin uusi kuningatar onnistuu perustamaan uuden pesän. Se tunkeutuu mustan muurahaisen pesään ja surmaa siellä olevat kuningattaret. Vieras yhdyskunta alistuu palvelemaan valloittajaa ja sen jälkeläisiä. Kun mustat muurahaiset kuolevat, muuttuu yhdyskunta puhtaaksi kekomuurahaisyhdyskunnaksi.

Kekomuurahainen ♦ Röd skogsmyra ♦ Southern wood ant ♦ *Formica rufa* -ryhmä

18

Sarvipäitä ja repolaisia

Kaunissaaren metsien kuningas on hirvi. Sarvipäitä saapuu saarelle vuosittain kevätaikaan, usein viimeisillä heikoilla jäillä. Toisinaan saareissa on elellyt vasova hirvilehmäkin. Hirviä on alkukesästä paikalla muutamasta aina seitsemään eläimeen. Hirvet kuitenkin jatkavat matkaa ennen sydänkesää toisaalle, uiden saaresta saareen.

Tarkkasilmäinen löytää Kaunissaaresta metsäjänisten talvisia papanoita ja syönösijälkiä, parhaiten myrskyssä kaatuneen lehtipuun luota. Rusakkoa, joka on taajamaseuduilla syrjäyttänyt metsäjäniksen, ei ulkosaaristossa ole.

Metsäpoluilta löytyy merkkejä oravas-

ta, syötyjä kuusenkäpyjä. Huonona käpyvuonna oravat turvautuvat kuusen kukintosilmuihin, ja maassa lojuu suuria määriä kuusen oksan kärkien versojen pätkiä, jotka orava on katkonut syödäkseen silmut.

Kettu on saariston perusnisäkkäitä, ja sille Kaunissaari lienee riittävän suuri pessimiseenkin. Nisäkkäiden läsnäolon huomaa parhaiten lumijälkien aikaan. Jäätälvinä ketut tekevät pitkiä matkoja ulkoiluodoille asti.

Kevättalvella 2009 Kaunissaaresta löytyi ilveksen jäljet. Emo ja kaksi poikasta olivat liikkuneet jäitä pitkin. Se on erikoisimpia saaren nisäkäshavaintoja.

Hirvi ♦ Älg ♦ Elk, moose ♦ *Alces alces*

Metsäjänis ♦ Hare ♦ Arctic hare ♦ *Lepus timidus*

Orava ♦ Ekorre ♦ Red squirrel ♦ *Sciurus vulgaris*

Kettu ♦ Räv ♦ Fox ♦ *Vulpes vulpes*

Ilves ♦ Lodjur ♦ Lynx ♦ *Felis lynx*

Lähteet

- Helsingius, Torsten, Pellingekåren. Holger Schildts, Helsingfors 1918.
- Jern, Hans (toim.), Sibbo skärgård. Villor. Liv. Folk. WS Bookwell Oy, Porvoo 2003.
- Kuvaja, Christer & Rantanen, Arja, Sipoon pirtäjän historia vuoteen 1868, I-II. Gummerus, Jyväskylä 1994.
- Lindblad, Ethel & Mikander, Gunda, Monografi över Pörtö ögrupp. Från äldsta kända tid fram till utgången av år 1962. Pro Pörtö r.f., Lovisa 1972.
- Melander, K. R., Virolaista asutusta Suomen etelärannikolla ja sen saarilla. Teoksessa Valo kansalle. Artikkeleita Kotiseutu-lehden kahdeksalta vuosikymmeneltä. Toim. Laaksonen Pekka ym. Suomen kotiseutuliitto, Forssa 1989.
- Mikander, Jack & Westerback, Christian, Söderskär. Schidts, Jyväskylä 2000.
- Wilskman, Ivar, Suomen urheilut vuosisadan alkuvuosina. Weilin & Göös, Helsinki 1907.
- Åberg, Fanny, En livsväg. Helsingfors 1949.

Lehdet

- Sporten
- Historiallinen sanomalehtiarkisto (Suomen virallinen lehti ym.)

Painamattomat lähteet

- Svenska Litteratursällskapet Arkiv
- Sibbo Hembygdsförenings Arkiv
- Suomen kansallisarkisto
- Helsingin kaupunginarkisto (sanomalehtiartikkelikokoelma)
- Helsingin yliopiston erikoiskokoelma

Haastattelut

- Gustav Nordensvan (linnut, luonto)
- Harriet Jonasson (Kaunissaari 1940-luvulla)
- Markku Koskinen
- Edgar Åberg

Kiitokset avusta haastatelluille, sekä luontopolkutekstien kommentoinnista Kaisa Pajaselle.

HÖG BERGET NIMI
VUODEN 1865 KARTASSA
VESILISKOLAMMIKOT
SILOKALLIOILLA.